

تأثیر آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران بر عزت‌نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش

فرزند به مادر در دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی

آرزو نیستانی^۱، شاهد مسعودی^۲، سحر سادات نظم بجنوردی^۳

۱. گروه مشاوره و روان‌شناسی، واحد قوچان، دانشگاه آزاد اسلامی، قوچان، ایران.
۲. استادیار، گروه مشاوره و روان‌شناسی، واحد قوچان، دانشگاه آزاد اسلامی، قوچان، ایران. (نویسنده مسئول).
۳. گروه روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران.

فصلنامه راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره ششم، شماره بیست و یکم، بهار ۱۴۰۳، صفحات ۱۴۶-۱۳۵

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران بر عزت‌نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر در دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی شهر بجنورد بود. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش انجام، نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون بود. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل کلیه مادران دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی مدارس سطح شهرستان بجنورد بودند. با توجه به نامعلوم بودن تعداد اعضای جامعه آماری پژوهش با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس تعداد ۶۰ نفر از مادران دانش‌آموزان مدارس منتخب به عنوان نمونه در دو گروه ۳۰ نفره، کنترل و آزمایش مورد بررسی و مطالعه قرار گرفتند. پرسشنامه‌های استفاده‌شده در این تحقیق شامل مقیاس عزت‌نفس کوپراسمیت (۱۹۶۷)، مهارت‌های ارتباطی جرابک (۲۰۰۴) و نگرش فرزند به مادر هودسون (۱۹۹۲) بود. برای تحلیل داده‌ها و فرضیه‌ها از روش آزمون آماری «تحلیل واریانس اندازه‌گیری مکرر» و نرم‌افزار SPSS استفاده گردید. یافته‌ها نشان داد که آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران بر عزت‌نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر در دانش‌آموزان تأثیر مثبت و معناداری دارد.

واژه‌های کلیدی: مهارت دیالوژیکی، عزت‌نفس، مهارت ارتباطی، نگرش، دانش‌آموز.

مقدمه

دیالوگ^۱ به فرآیندی اطلاق می‌شود که در آن کلمه، سخن و تفکر بین افراد تبادل گردد. دیالوگ، مهم‌ترین راه انسان‌ها برای برقراری ارتباط می‌باشد. گرانمایه سخن گفتن، اعتلا بخشیدن به شنیدن، تعلیق قضاوت‌ها و پیش‌داوری‌ها و احترام گذاشتن به عقاید دیگران از جمله مهارت‌هایی است که دیالوگ با خود به ارمغان می‌آورد. دیالوگ، سازوکاری است که در طی آن سخن و محتوا میان افراد مختلف تبادل می‌شود. دیالوگ رابطه‌ای میان حداقل دو ذهن بوده که در مقابل رابطه مونوگ قرار دارد و غالباً مبتنی بر مناظره، گفت‌و شنود و مباحثه می‌باشد (اسلامیان، میرشاه جعفری و نیستانی، ۱۳۹۷). دیالوگ، تأثیر بسزایی در پرورش اندیشه و شخصیت^۲ افراد دارد، به گونه‌ای که فرد را برای حل مشکلات خود و جهان پیرامون مهیا نموده و فرصتی فراهم می‌کند تا بتواند به ارزیابی مجدد تفکرات و باورهای خود پرداخته و به دنبال بهبود آنان باشد. به میزانی که سخن گفتن در فرآیند دیالوگ اهمیت دارد، گوش دادن نیز اهمیت ویژه‌ای دارد. به صورت طبیعی هرگاه بتوان به اندیشه دیگران گوش داد، قادر به درک آن نیز خواهیم بود (مهشیدی و غربی، ۱۳۹۶).

استفاده از دیالوگ (آموزش‌های مبتنی بر دیالوگ)، در مطالعات انسانی و جامعه‌شناختی می‌تواند به عنوان یک روش آموزش موردپذیرش و قابل استفاده باشد. در بسیاری از مطالعاتی که در پی پاسخ برای پرسش‌های عمیق هستند، روش مبتنی بر دیالوگ می‌تواند از اعتبار ویژه‌ای برخوردار باشد. چراکه دیالوگ تأثیر به سزایی در پرورش اندیشه و شخصیت افراد داشته و آدمی را برای حل مشکلات خود و جهان پیرامون آماده‌تر می‌سازد، موجب خود اندیشی شده و فرصتی به افراد می‌دهد تا با بازبینی افکار خود در راه تعالی آن‌ها گام بردارند. دیالوگ سبب دستیابی به الگوها و شیوه‌های صحیح تفکر شده و منجر به پرورش قوه خلاقیت می‌شود.

توانایی برقراری دیالوگ سازنده بین مادر و فرزند به عوامل گوناگونی بستگی دارد و تأثیرات مختلفی بر فرزندان دارد. افراد به واسطه مهارت‌های ارتباطی می‌توانند درگیر برهمکنش‌های بین فردی و فرآیند ارتباط شوند. یعنی فرآیندی که افراد در آن اطلاعات، افکار و احساسات خود را از طریق مبادله کلامی و غیرکلامی با یکدیگر در میان می‌گذارند. مهارت‌های ارتباطی شیوه‌ای ضروری برای یک زندگی سالم و سازنده است. این مهارت‌ها مجموعه‌ای از توانایی‌هایی است که سبب سازگاری افراد با دیگران و شکل‌گیری رفتارهای مثبت و مفید می‌شود. این توانایی افراد را قادر می‌سازد تا نقش مناسب خود را در جامعه به خوبی ایفا نمایند (احمدی، ۱۳۹۳).

از طرفی، آموزش مهارت‌های زندگی نقش واسطه‌ای را در ارتقای عزت نفس فرد ایفا می‌نماید. عزت نفس ناظر بر ارزیابی فرد از خود می‌باشد که از اساسی‌ترین نیازهای انسانی محسوب می‌گردد. عزت نفس، به عنوان یکی از نیازهای اساسی انسان که رشد، توسعه و هویت فردی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، دارای ابعاد داخلی و خارجی است. بعد داخلی، به افراد حس خوب بودن را می‌دهد و بعد خارجی، افراد را قادر می‌سازد تا با اعتماد به نفس رفتار کنند. افراد با عزت نفس پایین، احساس حقارت می‌کنند که

¹ dialogue² personality

باعث ایجاد مشکلات روانی مانند دروغ، تکبر، جاه‌طلبی در آینده می‌شود. برخورداری از عزت نفس بالا سبب موفقیت تحصیلی و مشارکت اجتماعی هر چه بیشتر می‌گردد (باقرزاده و همکاران، ۲۰۱۹). عزت نفس یا برداشت و قضاوتی که افراد از خود دارند تعیین‌کننده چگونگی برخورد آنان با مسائل مختلف است. عزت نفس بالا در فرد ایجاد احساس اعتماد به نفس نموده و او را قادر به تطابق با شرایط می‌سازد (خیرخواه، مکاری، نیسانی و حسینی، ۱۳۹۲). مسئله عزت نفس و خود ارزشمندی از اساسی‌ترین عوامل در رشد مطلوب شخصیت کودکان و نوجوانان می‌باشد. بهره‌مندی از عزت نفس، به عنوان عامل مرکزی و اساسی در سازگاری عاطفی- اجتماعی، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های سلامت روان محسوب می‌شود (جانگ و جیون^۱، ۲۰۱۵). عزت نفس میزان تأیید، پذیرش و احساس ارزشمندی فرد نسبت به خویشتن بوده که به عنوان تعدیل‌کننده تنش و مهم‌ترین منبع فردی در سازگاری با تنش‌ها شناخته شده است. لذا افرادی که عزت نفس بالاتری دارند در موقعیت‌های پرتنش، احساس خود ارزشمندی بالاتری داشته و احساس اطمینان بیشتری نسبت به مهارت‌های خود دارند و این اعتماد سبب رویارویی مؤثر آنان با چالش‌های زندگی می‌شود (نی، لیو، هوا، الوی، وانگ و یان^۲، ۲۰۱۰). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بین عزت نفس بالا و ویژگی‌های شخصیتی مثبت در افراد، رابطه مثبتی وجود دارد. براساس این پژوهش‌ها افرادی که عزت نفس بالایی دارند دارای ویژگی‌های نظیر پختگی روانی، ثبات، واقع‌گرایی، آرامش، توانایی بالا در تحمل ناکامی و شکست می‌باشند، درحالی‌که افراد با عزت نفس پایین از چنین ویژگی‌هایی برخوردار نیستند. افزون بر این، احساس ارزشمندی تأثیر زیادی بر شناخت این افراد از توانایی‌هایشان دارد. عزت نفس یک نیاز اساسی است که در فرآیندهای زندگی نقش مهم و بسزایی بر عهده دارد، زیرا به رشد و سلامت و طبیعی بودن فرد کمک می‌کند. از این رو بدون عزت نفس مثبت، رشد روان‌شناختی فرد متوقف می‌شود. در حقیقت عزت نفس مثل یک سیستم ایمنی آگاهانه عمل نموده و مقاومت و ظرفیت لازم برای زندگی فرد را فراهم می‌آورد. از سوی دیگر عزت نفس پایین، انعطاف‌پذیری فرد را در مقابل مشکلات کاهش می‌دهد (فرقانی طرقي و همکاران، ۱۳۹۲). همانند عزت نفس، مهارت‌های ارتباطی در زندگی انسان بسیار مهم است. هیچ‌یک از توانمندی‌های بالقوه انسان، جز در سایه روابط بین فردی رشد نمی‌کند. فراگیری روابط بین فردی صحیح، اهمیت بسزایی در ایجاد سلامت روانی، رشد شخصیت، هویت‌یابی، افزایش بهره‌وری شغلی، افزایش سازگاری و خودشکوفایی دارد. افرادی که از مهارت‌های ارتباطی ضعیف‌تری برخوردارند کمتر از سوی اطرافیان خود پذیرفته می‌شوند و با مشکلات کوتاه‌مدت و بلندمدت زیادی روبه‌رو هستند (احمدی، ۱۳۹۲). مهارت‌های ارتباطی کارآمد نقش مهمی در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان ایفا می‌کند. این مهارت‌ها از چنان اهمیتی در زندگی برخوردارند که نارسایی آن‌ها با احساس تنهایی، اضطراب اجتماعی، افسردگی، عزت نفس پایین و عدم موفقیت شغلی و تحصیلی همراه است (محمدی گرگانی، درتاج و کیامنش، ۱۳۹۸). افراد به واسطه مهارت‌های ارتباطی می‌توانند درگیر برهمکنش‌های بین فردی و فرآیند ارتباط شوند. مهارت‌های ارتباطی امری ضروری برای برخورداری از یک زندگی سالم و سازنده است. این مهارت‌ها مجموعه‌ای از توانایی‌هایی است که سبب سازگاری افراد با دیگران و شکل‌گیری رفتارهای مثبت و مفید می‌شوند. این توانایی‌ها، فرد را قادر می‌سازد تا نقش مناسب خود را در جامعه به‌خوبی ایفا

¹ Jang & Jeon² Ni, Liu, Hua, Lv, Wang, Yan

نمایند، بی‌آنکه به خود یا دیگران آسیبی وارد کند (احمدی، ۱۳۹۳). بسیاری از مشکلاتی که در دوره نوجوانی برای خانواده‌ها و نوجوانان اتفاق می‌افتد ناشی از عدم وجود ارتباط درست بین والد و نوجوان است. عدم بهره‌مندی از مهارت‌های ارتباطی کافی و وجود نگرش منفی نسبت به والدین سبب بروز ناهنجاری‌های رفتاری و عاطفی در فرد می‌شود (نصیری و همکاران، ۱۳۹۱).

والدین و به‌خصوص مادر در طول دوران رشد و نمود کودکان، از طریق رفتار و سبک زندگی خود ارزش‌هایی را به کودکان خود انتقال می‌دهند. نوع سبک تربیتی والدین، فضای عاطفی حاکم بر خانواده، نحوه‌ی گفتگو و مدت‌زمان دیالوگ بین مادر و فرزندان همگی به‌نوعی بر رفتارهای نوجوان تأثیر دارند. والدینی که تعامل سازنده با فرزندان خود دارند و با آن‌ها به گفتگو می‌نشینند، احساس امنیت بیشتری در آنان ایجاد نموده و سبب می‌شوند که فرزندان در خود احساس ارزشمند بودن داشته باشند. پیشرفت دانش‌آموزان تا حدود زیادی به شخصیت و مهارت‌های آنان بستگی دارد. نخستین معلم، در زندگی تمام افراد اعضای خانواده و به‌ویژه مادر می‌باشد که قادر به انتقال مفاهیم و مهارت‌های مختلف به کودکان خود هستند. بدین منظور در این پژوهش هدف این است که اثربخشی آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران بر عزت نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر بررسی گردد. با بررسی و واکاوی پیشینه تحقیقات داخلی و خارجی در زمینه هریک از متغیرهای مورد مطالعه، می‌توان گفت پژوهش‌های پیشین هریک از متغیرهای تحقیق را به‌صورت جداگانه بیشتر مطالعه کرده‌اند و پژوهشی به بررسی جامع و آکادمیک بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران بر عزت نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر در شهرستان بجنورد نپرداخته است؛ بنابراین، با توجه به مطالب ذکر شده انجام این تحقیق بسیار کاربردی و ضروری می‌باشد و می‌تواند به مادران و بصورت کلی خانواده‌های دارای فرزند و سازمان‌های مربوطه کمک شایانی نماید.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل^۱ است و جامعه آماری، شامل کلیه مادران دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی مدارس سطح شهرستان بجنورد بود که در سال ۱۴۰۰ مشغول به تحصیل بوده‌اند. حجم نمونه طبق نظر دلاور (۱۳۸۲) و گال، بورگ و گال^۲ (۱۹۹۶) برای پروژه‌ای تحقیقی آزمایشی، حداکثر ۳۰ نفر برای هر گروه توصیه شده است که در این پژوهش تعداد نمونه هر گروه آزمایش و کنترل ۳۰ نفر است. لذا از میان مادران دانش‌آموزان مدارس منتخب، تعداد ۶۰ نفر، به‌صورت هدفمند انتخاب و به‌صورت تصادفی در دو گروه، شامل یک گروه آزمایش و یک گروه کنترل، هر گروه ۳۰ نفر گماشته شدند. قبل از مداخله، پیش‌آزمون برای هر دو گروه اجرا گردید و پس‌از آن گروه آزمایش تحت آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مدت ۱۰ جلسه قرار گرفت و گروه کنترل هیچ مداخله درمانی دریافت نکردند. بعد از مداخلات درمانی، از هر دو گروه پس‌آزمون گرفته شد.

1. semi-experimental with a pretest-posttest design with a control group
2. Gall, Borg & Gall

ابزارها

پرسشنامه مهارت‌های ارتباطی جرابک (۲۰۰۴): برای اندازه‌گیری مهارت‌های ارتباطی از نسخه تجدیدنظر شده آزمون مهارت‌های ارتباطی جرابک (۲۰۰۴، به نقل از حسین چاری، فداکار داورانی، ۱۳۸۶) استفاده گردید. این پرسشنامه دارای ۳۴ گویه است که پاسخگو به تکمیل گویه‌های آن بر روی یک طیف ۵ درجه‌ای لیکرت (۱= هرگز تا ۵= همیشه) می‌پردازد. خرده مهارت‌های ارتباطی که در این مقیاس موردبررسی قرار می‌گیرند شامل پنج خرده مهارت گوش دادن، تنظیم عواطف، درک پیام، بینش و قاطعیت می‌باشند. برای هر پاسخگو در هر یک از خرده مهارت‌های مذکور نمره جداگانه‌ای محاسبه می‌شود و حاصل جمع نمرات هر فرد در مجموع ۳۴ گویه نیز مبین نمره کل مهارت‌های ارتباطی آزمودنی می‌باشد. شایان ذکر است که گویه‌های شماره ۳۳، ۳۲، ۲۸، ۲۵، ۲۴، ۱۹، ۱۷، ۱۳، ۱۲، ۱۰، ۹، ۶، ۴، ۲، به صورت وارونه نمره‌گذاری می‌شوند. جرابک (۲۰۰۴، به نقل از حسین چاری و فداکار داورانی، ۱۳۸۶) ثبات اندازه‌گیری، پایایی بازآزمایی وروایی این آزمون را در حد بالا و قابل قبولی گزارش نموده است. روایی و پایانی این آزمون توسط حسین چاری و فداکار داورانی (۱۳۸۶) نیز بررسی شده است. این محققان برای سنجش پایانی آزمون با استفاده از روش آلفای کرونباخ، پایانی کل آزمون را برابر ۰/۶۹ گزارش کرده‌اند که حاکی از همسانی درونی قابل قبول این آزمون می‌باشد و به منظور بررسی روایی سازه‌ای آزمون و نیز ساختار عوامل مهارت‌های ارتباطی، شیوه آماری تحلیل عاملی از نوع اکتشافی و به روش مؤلفه‌های اصلی را مورد استفاده قرار داده‌اند و مقدار عددی شاخص KMO را برابر ۰/۷۱ و نیز شاخص عددی X^2 در آزمون کرویت بارتلت را برابر ۲۳۱۸/۰۱ گزارش نموده‌اند که در سطح ۰/۰۰۰۱ معنی دار بوده است. در تحقیق رازقی و حسین چاری (۱۳۹۰) برای سنجش پایانی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب پایانی آزمون، برابر ۰/۶۵ به دست آمد که مؤید همسانی درونی قابل قبول این آزمون می‌باشد.

پرسشنامه عزت نفس کوپراسمیت: مقیاس عزت نفس کوپراسمیت^۱ (۱۹۶۷) یک مقیاس ۵۸ ماده‌ای خودگزارشی، مداد کاغذی است که ۸ ماده آن دروغ سنج می باشد و ۵۰ ماده دیگر آن به ۴ خرده مقیاس عزت نفس کلی، عزت نفس اجتماعی، عزت نفس خانوادگی و عزت نفس تحصیلی تقسیم شده است. شیوه نمره‌گذاری این آزمون به صورت صفر و یک است به این معنا که ماده‌های شماره ۱۴، ۱۸، ۱۹، ۲۱، ۲۳، ۲۴، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۲، ۳۶، ۴۵، ۴۷، ۵۷، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳

اول تا سوم دبیرستان‌های نجف‌آباد انجام دادند، ضریب پایایی باز آزمایی این مقیاس را برای دانش‌آموزان دختر و پسر به ترتیب ۹۰ درصد و ۹۲ درصد گزارش کرده‌اند.

پرسشنامه نگرش نسبت به مادر هودسون (۱۹۹۲): پرسشنامه نگرش فرزند نسبت به پدر و مادر توسط والتر دبلیو هودسون^۱ در سال ۱۹۹۲ در ۲۵ سوبل طراحی شده است. گزینه‌های آن در مقیاس ۷ درجه‌ای لیکرت از (هیچ‌وقت = ۱ تا همیشه = ۷) تنظیم شده است. این پرسشنامه، نگرش فرزندان به پدران و مادرانشان را موردبررسی قرار می‌دهد و برای اندازه‌گیری دامنه یا شدت مشکلات فرزند با پدر و مادر، تدوین شده است. این مقیاس‌ها، همانند هم هستند به جزء اینکه کلمه مادر و پدر در آن‌ها عوض می‌شوند. مقیاس نگرش فرزند نسبت به مادر دارای میانگین آلفای ۰/۹۵ و خطای استاندارد اندازه‌گیری ۴/۵۶ است که بسیار عالی (کم) است؛ و از همسانی درونی بسیار خوبی برخوردار است. همبستگی بازآزمایی ۰/۹۶ نشان می‌دهد که این مقیاس از پایایی یا ثبات عالی برخوردار است (ثنایی، علاقه‌مند، فلاحی و هومن، ۱۳۸۷). مطالعات پایایی بر روی دو ابزار با دو نمونه متفاوت، ضریب آلفای محدوده‌ای از ۰/۹۳ تا ۰/۹۵ بود. مطالعات روان‌شناختی با استفاده از گروه‌های معیاری که توسط متخصصان باتجربه انجام شده است، ارتباطات نقطه‌ای بین دو جنس را به ترتیب ۸۶ و ۸۷ به دست می‌آورند که نشان‌دهنده روایی خوبی برای ابزار است (هادسون و هیتز^۲، ۱۹۸۲).

مداخلات

در پژوهش حاضر گروه آزمایش تحت آموزش مهارت‌های دیالوژیکی قرار گرفته‌اند که ساختار و محتوای جلسات درمانی به شرح زیر انجام گرفته است:

مهارت‌های دیالوژیکی: مهارت‌های دیالوژیکی بر مادران طی ۱۰ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای به شرح زیر مورد آموزش قرار گرفتند:

جلسه اول: اهمیت و ضرورت یادگرفتن مهارت‌های دیالوژیکی و توضیح کلی در مورد دیالوگ

جلسه دوم: تفاوت معنایی واژه دیالوگ با سایر کلمه‌هایی که در نگاه عامه مردم به معنی دیالوگ برداشت می‌شود مثل صحبت کردن، بحث کردن، مناظره، گفت‌وگو

جلسه سوم: آموزش اصل تعلیق قضاوت و خودآگاهی

جلسه چهارم: توضیح مختصری از ۴ جلسه گذشته و آموزش اصل پرسشگری

جلسه پنجم: آموزش اصل گوش دادن

جلسه ششم: آموزش اصل آرامش ذهنی

جلسه هفتم: آموزش اصل احترام گذاشتن

جلسه هشتم: آموزش اصل همدلی و عشق به انتقاد

جلسه نهم: آموزش اصل برابری موضع فکری

جلسه دهم: صحبت در مورد آفرینش و خلق معنا، همچنین به جمع‌بندی کلی در مورد مواردی که در جلسات قبلی بیان شده بود.

محقق پس از اخذ معرفی‌نامه و مجوزهای موردنیاز برای برگزاری جلسات آموزشی و هماهنگی با مدیران مدارس، اقدام به برگزاری دوره آموزشی به صورت مجازی و از طریق نرم‌افزار skype نموده و پس از تهیه پرسشنامه‌های مربوطه به صورت الکترونیک، آن‌ها را از طریق اینترنت برای اعضای جامعه آماری تحقیق ارسال نمود تا پرسشنامه‌های مذکور را تکمیل نمایند.

¹ Hadson

² Hadson & Hitz

یافته‌ها

وضعیت نمرات پیش‌آزمون-پس‌آزمون نگرش فرزند نسبت به مادر، عزت نفس و مهارت‌های ارتباطی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی نگرش فرزند نسبت به مادر، عزت نفس و مهارت‌های ارتباطی

متغیر	گروه	پیش‌آزمون Mean	پیش‌آزمون SD	پس‌آزمون Mean	پس‌آزمون SD
نگرش فرزند نسبت به مادر	کنترل	۲/۵۲	۰/۵۴۲	۲/۶۷	۰/۹۶۸
	آزمایش	۴/۶۶	۰/۷۵۳	۵/۳۳	۰/۹۸۷
عزت نفس	کنترل	۳/۴۲	۰/۷۸۴	۳/۵۴	۰/۱۴۷
	آزمایش	۳/۳۹	۰/۶۵۲	۳/۹۷	۰/۴۵۶۱
مهارت‌های ارتباطی	کنترل	۳/۲۰	۰/۶۳۲۱	۳/۱۹	۰/۷۸۴
	آزمایش	۳/۲۹	۰/۳۶۵۴	۳/۸۹	۰/۳۷۴

نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد میانگین متغیرهای نگرش فرزند نسبت به مادر، عزت نفس و مهارت‌های ارتباطی در پیش‌آزمون در تمام گروه‌ها نزدیک به هم، اما در پس‌آزمون میانگین این دو شاخص در گروه آزمایش که در معرض متغیر مداخله‌گر (آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران) قرار گرفته‌اند به میزان قابل توجهی افزایش یافته است.

جدول ۲. نتایج بررسی توزیع نرمال داده‌ها با آزمون کلموگروف-اسمیرنوف

متغیر	نوع آزمون	سطح معنادار	نتیجه
نگرش فرزند نسبت به مادر	پیش‌آزمون	۰/۱۲۳	نرمال
	پس‌آزمون	۰/۳۲۲	نرمال
عزت نفس	پیش‌آزمون	۰/۰۷۲	نرمال
	پس‌آزمون	۰/۰۸۸	نرمال
مهارت‌های ارتباطی	پیش‌آزمون	۰/۰۶۲	نرمال
	پس‌آزمون	۰/۰۷۱	نرمال

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد که تمامی متغیرهای پژوهش از توزیع نرمال برخوردارند لذا برای بررسی فرضیه‌های پژوهش از آزمون کوواریانس استفاده شده است.

جدول ۳. نتایج بررسی همگن بودن متغیرها با آزمون واریانس

متغیر	آماره لوین	سطح معناداری	نتیجه
نگرش فرزند نسبت به مادر	۰/۰۷۸	۰/۰۷۷	متجانس
عزت نفس	۰/۶۳۲	۰/۴۱۲	متجانس
مهارت‌های ارتباطی	۰/۰۷۵	۰/۰۶۵	متجانس

نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد که تمامی متغیرها در دو گروه آزمایش و کنترل در پیش‌آزمون همگن هستند.

جدول ۴. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس چندمتغیره برای مقایسه میانگین نمرات پس‌آزمون گروه آزمایش و کنترل در میزان عزت نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر

متغیر	منابع تغییر	مجموع مجدورات	میانگین مجدورات	مقدار F	سطح معناداری	اندازه اثر
نگرش فرزند نسبت به مادر	پیش‌آزمون	۱۱۹۰/۴۶۲	۱۱۹۰/۴۶۲	۲۵/۴۰۵	۰/۰۰۰	۰/۶۰
	گروه	۱۷۵۸/۵۷۴	۱۷۵۸/۵۷۴	۱۷/۱۴۷	۰/۰۰۰	۰/۴۸
عزت نفس	خطا	۷۲۶/۵۲۱	۳۳۹/۳۵۸			
	اثر پیش‌آزمون	۱۱۹۰/۴۶۲	۱۱۹۰/۴۶۲	۲۰/۲۴۱	۰/۰۰۰	۰/۴۵
مهارت‌های ارتباطی	گروه	۱۷۵۸/۵۷۴	۱۷۵۸/۵۷۴	۱۹/۱۴۱	۰/۰۰۰	۰/۳۲
	خطا	۹۸۷۴/۲۶۵	۴۱۷/۴۲۱			
	اثر پیش‌آزمون	۶۸۳۴/۳۱۵	۶۸۳۴/۳۱۵	۱۹/۱۶۵	۰/۰۰۰	۰/۵۸
	گروه	۱۱۳۲/۵۳۶	۱۱۳۲/۵۳۶	۱۸/۱۷۶	۰/۰۰۰	۰/۴۱
	خطا	۷۴۸۸/۸۵۲	۳۵۶/۶۱۲			

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد با حذف تأثیر متغیر پیش‌آزمون و با توجه به ضریب F محاسبه شده، مشاهده می‌شود که بین میانگین تعدیل شده نمرات عزت نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر در دانش‌آموزان برحسب عضویت گروهی (گروه

آزمایش و کنترل) در مرحله پس‌آزمون تفاوت معناداری مشاهده می‌شود ($P < 0.05$)؛ بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران بر عزت‌نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر در دانش‌آموزان تأثیر مثبت و معناداری دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر تأثیر آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران بر عزت‌نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر در دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی شهر بجنورد بود. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران بر عزت‌نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر در دانش‌آموزان تأثیر مثبت و معناداری دارد. یافته‌های حاصل از مطالعات سفیدگرنائینی و کشمیری (۱۳۹۶)، نشان داد که آموزش دیالوگ با رویکرد شناختی-رفتاری بر مهارت‌های زندگی دانشجو معلمان پسر دانشگاه فرهنگیان اصفهان تأثیر دارد که از این نظر تقریباً با یافته‌های این تحقیق همخوانی دارد. همچنین نتایج حاصل از پژوهش قاسمی یزدآبادی (۱۳۹۵)، نیز تا حدودی با یافته‌های تحقیق حاضر همراستا می‌باشد. آنان دریافتند که ارائه الگوی ارتباط کلامی و گفتگو، شیوه مناسبی برای کاهش تعارضات مادر-دختر نوجوان بوده و به ارتباط هر چه بهتر آنان با یکدیگر و سایرین کمک می‌کند. یافته‌های حاصل از مطالعات برینر^۱ و همکاران (۲۰۱۶) نیز حاکی از آن بود که والدینی (به‌ویژه مادرانی) که با نوجوان خود بیشتر گفتگو می‌کنند، شاهد بروز مشکلات رفتاری کمتر و روابط بهتری از سوی فرزندان خود هستند که از این حیث تا حدی با یافته‌های این پژوهش همسو می‌باشد. عمده ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری افراد در دوران کودکی و در محیط خانواده شکل می‌گیرد. ازجمله این ویژگی‌ها می‌توان به عزت‌نفس اشاره نمود. عزت‌نفس یک فرد بازتابی از عقاید دیگران در مورد فرد بوده که نقش مهمی را در سلامت روانی افراد برعهده دارد. دیالوگ فرآیندی است که در طی آن افراد با یکدیگر گفتگو تبادلی نظر یا اندیشه می‌کنند. در طی دیالوگ، هر یک از طرفین در خصوص موضوعی خاص با طرف دیگر به گفتگو نشسته و ابعاد مختلف موضوع موردبحث را تبیین نموده و به نظرات طرف دیگر نیز اهمیت می‌دهند. خانواده و به‌خصوص مادر، نقش بسیار مهمی را در شکل‌دهی شخصیت کودک دارند. چراکه مادر نسبت به دیگر اعضای خانواده وقت و انرژی بیشتری را برای کودکان صرف می‌کنند. عزت‌نفس در دوران کودکی شکل گرفته و توانایی تأثیرگذاری بر کلیه ابعاد زندگی فردی و اجتماعی افراد در بزرگسالی را دارد. به همین دلیل شکل‌دهی و تقویت آن در دوران کودکی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. کودکی که از عزت‌نفس بالایی برخوردار باشد خود را ارزشمند شمرده و توانایی مقابله با چالش‌های زندگی را دارد؛ بنابراین می‌توان گفت اگر مهارت‌های دیالوژیکی و گفت‌و شنود مؤثر به مادر کودکان آموزش داده شود، با تأثیری که بر کمیت و کیفیت مکالمات و گفتگوهای مادر و فرزند می‌گذارد سبب می‌شوند تا کودک بتواند عقاید و نظریات خود را مطرح نموده و در بیان احساسات خود اجتناب ننموده و به‌این‌ترتیب از عزت‌نفس بالاتری برخوردار گردد.

یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها مؤید این مسئله بود آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران بر مهارت‌های ارتباطی دانش‌آموزان تأثیر مثبت و معناداری دارد. یافته‌های مطالعات مورفی^۲ و همکاران (۲۰۰۷)، نیز نشان داد که آموزش مادران علاوه بر

^۱ Breiner

^۲ Murphy

سودمندی فردی و ایجاد فضایی مطلوب در خانواده، در الگودهی رفتارهای موردپذیرش اجتماعی به فرزندان نیز تأثیر مثبت و معناداری دارد.

انسان موجودی اجتماعی بوده و برای تداوم بقای خود نیازمند برقراری ارتباط با سایرین می‌باشد. مهارت‌های ارتباطی شامل مهارت‌هایی هستند که افراد با یادگیری آن‌ها، قادر به برقراری ارتباط و تعامل با دیگر افراد خواهند شد. در صورت بروز هرگونه نارسایی در برقراری ارتباط با دیگر افراد ممکن است شخص به انواع مختلفی از اختلالات نظیر کمبود عزت نفس، افسردگی، تنهایی و غیره دچار گردد. عدم برقراری ارتباطی مؤثر با والدین و دیگر اعضا خانواده در کودکی سبب شکل‌گیری مشکلات زیادی در آینده برای فرد خواهد شد. به همین دلیل تجهیز والدین با مهارت‌های مختلفی همچون مهارت‌های دیالوژیکی به آنان برای ایجاد الگوهای ارتباطی مطلوب در خانواده کمک می‌کند. در صورتی که یک مادر توانایی برقراری ارتباطی اثرگذار با فرزند خود را از طریق گفتگو کسب نماید، به حل مسائل بین فردی و ایجاد فضای تعاملی در خانواده کمک می‌نماید. به این ترتیب کودک به طور مؤثری با اعضای خانواده و دیگر همسالان و اطرافیان خود ارتباط برقرار نموده که همین امر سبب رشد شخصیت و بهره‌وری آنان می‌گردد.

همچنین نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش بیانگر این مسئله بود که آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران بر نگرش فرزند به مادر تأثیر مثبت و معناداری دارد. یافته‌های پژوهش ترکی هرچگانی و جوادنوری (۱۳۹۷)، حاکی از آن بود که مادران سهل گیر احتمالاً موفقیت کمتری در برقراری گفتگو با دختران نوجوان خود دارند و کیفیت گفتگوی مادران و دختران عاملی مهم برای تصمیم‌گیری آگاهانه دختران در زندگی می‌باشد که تا حدودی با یافته‌های این پژوهش همخوانی دارد. گفتگو و دیالوگ به فرآیند گفت‌وشنود میان طرفین اطلاق می‌شود. برخورداری از مهارت‌های دیالوژیکی سبب ارتقای سطح کیفی گفتگو، رسیدن به تفاهم و کاهش سو برداشت‌ها خواهد شد. خانواده به عنوان اولین جامعه‌ای که کودک در آن قرار می‌گیرد نقش مهمی در شکل‌گیری افکار و شخصیت کودک را بر عهده دارند. از بین اعضای خانواده، مادر به دلیل تعامل و ارتباط مستقیم با کودکان نقش پررنگ‌تری در این زمینه دارد. می‌توان گفت که یک خانواده درواقع شبکه‌ای از ارتباط‌ها بوده که در طی آن، والدین و فرزندان با یکدیگر همکاری و تعامل دوسویه دارند. در صورتی که تعاملی مؤثر میان والدین و به‌ویژه مادر و فرزندان صورت پذیرد، سبب برخورداری کودک از نگرش و برداشتی مثبت نسبت به مادر و خانواده می‌شود. مجموعه نگرش‌هایی در خانواده در خصوص مسائل مختلف برای کودک به وجود می‌آید، درک و دیدگاه او در خصوص محیط پیرامون را شکل می‌دهد؛ بنابراین، می‌توان گفت آموزش مهارت‌های گفتگوی دوطرفه و مؤثر به مادران سبب شکل‌دهی اعتقادات، باورها و نگرش فرزند خواهد شد. از این رو آموزش مهارت‌های گفتگو و گوش دادن مؤثر به منظور به تفاهم رسیدن بر سر موضوعات مختلف به مادران که آموزش دیالوژیک نام دارد منجر به ارتباط بهتر مادر و فرزند شده و فرزندان را برای گفتگوی مؤثر در خصوص مسائل گوناگون و اظهارنظر در مورد آن‌ها آماده می‌نماید. از این رو می‌توان گفت آموزش چنین مهارت‌هایی بر مادران بر عزت نفس، نوع نگرش فرزند به مادر و مهارت‌های ارتباطی آنان تأثیرگذار است.

محدودیت‌های پژوهش: پژوهش حاضر نیز همانند هر پژوهش دیگری دارای یک سری محدودیت‌ها بود یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر که می‌توان به آن اشاره کرد اجرای پیگیر جلسات درمانی به منظور تثبیت و اثربخشی هر چه بیشتر درمان از طریق برگزاری جلسات حمایتی به صورت دوره‌ای امری مهم در تثبیت درمان‌های روان‌شناختی بوده که در این پژوهش لحاظ نشده است.

پیشنهادهای: پیشنهاد می‌گردد اداره آموزش و پرورش با هماهنگی مدیران مدارس اقدام به برگزاری کارگاه‌هایی با محور آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران و تأثیر آن بر عزت نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر برای رابطن امور بهداشتی و روانی مدارس و یا کارشناسان مربوطه نموده و این رابطن اقدام به برگزاری دوره‌های آموزشی برای مادران دانش‌آموزان گردند. همچنین پیشنهاد می‌گردد دوره‌های آموزشی مجازی برای آموزش مهارت‌های دیالوژیکی از طریق شبکه‌های اجتماعی طراحی گردد و با نظارت متولیان امر، آموزش‌هایی در این خصوص در اختیار مادران دانش‌آموزان قرار گیرد و پیشنهاد می‌شود با هماهنگی اداره آموزش و پرورش و دیگر نهادهای ذی‌ربط، جزوات و فیلم‌های آموزشی (در قالب بروشور، لوح فشرده و غیره)، با موضوع آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران و تأثیر آن بر نگرش فرزند به مادر و عزت نفس و مهارت‌های ارتباطی دانش‌آموزان آنان تهیه و در اختیار مادران دانش‌آموزان قرار بگیرد. همچنین به پژوهشگران پیشنهاد می‌گردد محققان در تحقیقات آتی، به بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های دیالوژیکی مادران بر عزت نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر در بین مدارس دیگر مقاطع و سایر مناطق جغرافیایی پرداخته و نتایج حاصله را با نتایج تحقیق حاضر مقایسه نمایند و در مطالعات آینده تأثیر اثربخشی آموزش مهارت‌های دیالوژیکی مادران بر سایر مشکلات روان‌شناختی چون مهارت مثبت‌اندیشی، شادکامی، سلامت روانی، کاهش تعارضات فرزند-والد و بزهکاری را مورد بررسی و ارزیابی قرار دهند.

اخلاق پژوهشی

این پژوهش برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان "تأثیر آموزش مهارت‌های دیالوژیکی به مادران بر عزت نفس، مهارت‌های ارتباطی و نگرش فرزند به مادر در دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی" انجام گرفته است. نکات اخلاقی شامل رازداری، در اولویت بودن سلامت روان‌شناختی شرکت‌کنندگان، امانت‌داری، دقت در استناددهی، قدردانی از دیگران، رعایت ارزش‌های اخلاقی در گردآوری داده‌ها، رعایت حریم خصوصی شرکت‌کنندگان توسط پژوهشگران مدنظر قرار گرفته است.

مشارکت نویسندگان

مقاله برگرفته از پایان‌نامه مقطع ارشد است. نویسنده اول دانشجو آرزو نیستانی نویسنده مسئول است می‌باشند؛ نویسنده دوم دکتر شاهد مسعودی استاد راهنما می‌باشند.

منابع مالی

تمام منابع مالی و هزینه پژوهش و انتشار مقاله تماماً بر عهده نویسندگان بوده و هیچ‌گونه حمایت مالی دریافت نشده است.

دسترسی به مواد و داده‌ها

پرسشنامه‌های استفاده‌شده در این پژوهش به آسانی در دسترس محققان قرار دارد.

تائید اخلاقی و رضایت مشارکت‌کنندگان

پیش از اجرای پژوهش از شرکت‌کنندگان رضایت آگاهانه کتبی گرفته شد و تمام شرکت‌کنندگان با رضایت خود در پژوهش شرکت داشتند و محققان به آن‌ها اطمینان دادند که نتایج تحقیق محرمانه خواهد بود.

سپاسگزاری

پژوهشگران بر خود لازم می‌دانند از همه شرکت‌کنندگان و همکاران تقدیر و تشکر نماید.

منابع

- احمدی، محمد سعید (۱۳۸۳). تأثیر مهارت‌های ارتباطی با رویکرد دینی بر عزت نفس و سلامت روانی دانش‌آموزان. مجله علمی، پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی زنجان، ۲۲(۹۰)، ۱۳-۲۲.
- اسلامیان، حسن؛ میرشاه جعفری، نیستانی (۱۳۹۷). مطالعه تأثیر آموزش مهارت‌های دیالوژیک به اعضای هیئت علمی بر عملکرد تدریس اثربخش آن‌ها. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۱۸، ۱۲۷-۱۲۹.
- باقرنژاد حصار، بی بی فاطمه؛ مروتی شریف زاده، غلامرضا؛ میری، محمدرضا؛ وحدانی نیا، ولی الله؛ دستجردی، رضا (۱۳۹۸). بررسی عوامل پیش‌بینی‌کننده عزت نفس در نوجوانان دختر. پایش، ۱۸(۶)، ۵۳۷-۵۴۵.
- ترکی هرچگانی، مریم؛ جوادنوری، مژگان (۱۳۹۶). رابطه بین سبک والدگری با نحوه گفتگوی عمومی در میان مادران و دختران نوجوان. دومین کنگره ملی روان‌شناسی و آسیب‌های روانی-اجتماعی، چابهار.
- ثنائی، باقر؛ علاقمند، ستیلا؛ فلاحتی، شهره؛ هومن، عباس (۱۳۸۴). مقیاس سنجش خانواده و ازدواج. نشر بعثت: تهران.
- حسین‌چاری، مسعود؛ فداکارداورانی، محمد مهدی (۱۳۸۵). بررسی تأثیر دانشگاه بر مهارت‌های ارتباطی براساس مقایسه دانش‌آموزان و دانشجویان. پژوهش‌های آموزش و یادگیری، ۳(۲)، ۲۱-۳۲.
- خیرخواه، معصومه؛ مکاری، هدی؛ نیسانی سامانی، لیلا؛ حسینی، آغا فاطمه. (۱۳۹۲). ارتباط اضطراب و عزت نفس در دختران نوجوان. نشریه پرستاری ایران. ۲۶ (۸۳): ۱۹-۲۹.
- دلاور، علی (۱۳۹۵). روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، نشر ویرایش: تهران.
- رازقی، علیرضا؛ حسین‌چاری، مسعود (۱۳۸۹). رابطه وضعیت‌های هویت و مهارت‌های ارتباطی در دانش‌آموزان دبیرستانی عشایری و شهری. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۴(۹)، ۲۷-۴۷.
- سفیدگر نایینی، ماشاله؛ کشمیری، فهیمه. (۱۳۹۵). تعیین اثر بخشی دیالوگ با رویکرد شناختی-رفتاری بر مهارت‌های زندگی دانشجو معلمان پسر دانشگاه فرهنگیان استان اصفهان، دومین همایش ملی تربیت معلم، اصفهان.
- فرقانی طرقي، ام البنین؛ جوانبخت، مریم؛ بیاضی، محمدحسین؛ صاحبی، علی؛ وحیدی، شعیب؛ دروگر، خدیجه. (۱۳۹۱). مقایسه ی اثربخشی آموزش گروهی شناختی رفتاری و واقعیت درمانی بر عزت نفس دانش‌آموزان دبیرستانی. مجله اصول بهداشت روانی، ۱۴(۵۴)، ۱۷۲-۱۸۰.
- قاسمی یزدآبادی، مریم (۱۳۹۴). محتوایی ارتباط کلامی مبتنی بر آیات قرآن کریم بر کاهش تعارضات مادر - دختر نوجوان. پژوهش‌های مشاوره، ۱۴ (۵۴)، ۹۶-۱۱۰.
- محمدی گرکانی، اذر؛ رتاج، فریبرز؛ کیامنش، علیرضا. (۱۳۹۸). اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی - عاطفی بر روی اختلالات رفتاری و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر. فصلنامه تعالی مشاوره و روان درمانی، ۸(۳۱)، ۳۶-۵۲.
- مستقیمی، مریم؛ شفیع آبادی، عبدا... (۱۳۹۱). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی بر عزت نفس دختران ۱۳ تا ۱۵ ساله ی بهزیستی. فصلنامه علمی روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، ۳(۹)، ۱۷-۳۰.

- مظاهری، اکرم؛ رضاخانی، سیمین دخت. (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش مهارت‌های ارتباطی برافزایش عزت‌نفس و کاهش تعارضات والد_فرزند. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۱(۳۷)، ۱۳۱-۱۵۰.
- نصیری، محمود؛ تفاق، محمدرضا؛ مقصودی، جهانگیر؛ حسن زاده، اکبر (۱۳۸۰). بررسی مقایسه‌ای مشکلات ارتباطی نوجوانان با والدین از دیدگاه نوجوانان و والدین در دبیرستان‌های منتخب دولتی شهر اصفهان. مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد، ۳(۲)، ۳۱-۳۹.
- نیستانی، محمدرضا؛ نصرتی هشی، کمال؛ متقی، زهره؛ طیبی، فاطمه‌سادات (۱۳۹۴). بررسی ارتباط بین سیرت اساتید با آموزش مبتنی بر دیالوگ (مطالعه مورد؛ دانشگاه اصفهان). پژوهش‌های آموزش و یادگیری، ۱۲(۲)، ۱-۱۶.
- نیسی، عبدالکازم؛ شهنی‌بیلاق، منیجه (۱۳۸۰). تأثیر آموزش ابراز وجود بر ابراز وجود، عزت‌نفس، اضطراب اجتماعی و بهداشت روانی دانش‌آموزان پسر مضطرب اجتماعی دبیرستانی شهرستان اهواز. دست‌آوردهای روان‌شناختی، ۸(۱)، ۱۱-۳۰.
- Breiner, H., Ford, M., Gadsden, V. L., & National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2016). Parenting knowledge, attitudes, and practices. In Parenting Matters: Supporting Parents of Children Ages 0-8. National Academies Press, USA.
- Coopersmith, S. (1967). The antecedents of self-esteem San Francisco. H Freeman and Company. San Francisco.
- Gall, M. D., Borg, W. R., & Gall, J. P. (1996). Educational research: An introduction. Longman Publishing, USA
- Hadson, A. D., & Hitz, W. D. (1982). Metabolic responses of glycophytes to plant water deficit. Ann Rev Plant Physiol, 33, 163-203.
- Hadson, P. (1992). Health visitors. Preventing postnatal illness. Nursing times, 88(43), 68-70.
- Jang, H.J., Jeon, M.K. (2015). Relationship between Self-Esteem and Mental Health According to Mindfulness of University Students. Indian Journal of Science and Technology, 8(21), 1.
- Mashidi, J., Gharbi, Z. (2016). The study of dialogue in the teachings of Masnavi, the eighth conference of Persian language and literature research.
- Murphy, M. C., Steele, C. M., & Gross, J. J. (2007). Signaling threat: How situational cues affect women in math, science, and engineering settings. Psychological science, 18(10), 879-885.
- Ni, C., Liu, X., Hua, Q., Lv, A., Wang, B., Yan, Y. (2010). Relationship between coping, self-esteem, individual factors and mental health among Chinese nursing students: A matched case-control study. Nurse Education Today, 30(4), 338-43.